

YEMEN'DE BİR HAFTA
(12.10.2013-19-10.2013)

Mehmet ÜMİT*

Doktora ve sonrası çalışmalarımnda genellikle Zeydilik üzerine yoğunlaştıım. Ancak günümüzdeki Zeydileri ve yaşadıkları ortamı görme fırsatım olmamıştı. 2013 yılı Kurban Bayramında böyle bir fırsat oluştu ve bir grup hocamızla birlikte Zeydilerin bugün yaşadıkları ülke Yemen'e gittik. Söz konusu heyette yer alan hocalarımız: Prof. Dr. Mehmet Mahfuz Söylemez, Prof. Dr. Halil İbrahim Bulut, Doç. Dr. Cemil Hakyemez, Yakup Işık ve Doç. Dr. Mehmet Ümit.

Yemen'deki gözlemlerimi gün gün vermeye çalışacağım.

13.10.2013 - Pazar

San'a şehrinden izlenimler

12 Ekim 2013 tarihinde İstanbul Atatürk havaalanından yola çıktık. Yaklaşık 3210 km olan Yemen'in başkenti San'a'ya 6 saatlik bir uçak yolculuğu sonunda vardık. Bizi Cem'iyetü'l-İslah'tan bir görevli karşıladı ve kalacağımız otele götürdü. Cem'iyetü'l-İslah, Yemen'deki büyük bir hayır kuruluğu olup, Yemen'de kaldığımız süre zarfında bizlere yardımcı oldular.

Sabahleyin otelden çıktığımızda yolda en son olaylarda meydana gelen çatışmaların izleri yoğun bir şekilde görölüyordu. Cem'iyetü'l-İslah'ta, bu kuruluğu'nun hayır işleri müdürü Dr. Ammar el-Hazza'yı ve genel sekreteri Dr. Abdülmecid Ferhan'ı ziyaret ettik. Burada Yemen halkının sosyo-kültürel ve ekonomik durumu, Yemen'deki mezhepler hakkında konuştuk. Daha sonra San'a'da Ba-

---

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

kanlıklar, Tahrir ve Hadde mahallelerini dolaştık. Hadde mahallesi, üst düzey bürokratların ikamet ettiği bir mahalledir. Yemen’de kadınlar genellikle çarşafı ve dışarıda erkeklere nazaran daha az gözüküyorlar. Erkeklerin geleneksel kıyafetlerinde bir tür hançer olan Cenbiye var. Bu kıyafet aynı zamanda resmi kıyafet olup, resmi kurumlara ve düğünlere giderken de bu kıyafet giyiliyormuş. Yemenlilerin arabalarını en kalabalık caddede bile yol ortasında bırakmaları dikkat çekici. Onlara pek bir müdahale de yok gibi. Yollarda trafik ışıkları da yok. Yaklaşık üç buçuk milyon nüfusu olduğu belirtilen San’a’da dolaşırken bir veya iki defa trafik ışıklandırmasına rastladık. Yollarda sürücüler birbirlerine bolca korna çalıyor. Dolayısıyla gürültü kirliliği çok yoğun. Bununla birlikte araç sürücülerinden biri diğerine sinirlendiğinde karşısındaki “Selamün Aleyküm” diyor ve o da sakinleşip, yoluna devam ediyor.

İlk gün öğle yemeğini Müessesetü Şeybani’de yedik. Temiz ve güzel bir yer, ancak yemek fiyatları Yemen şartlarına göre yüksek. Zira yedi kişilik yemek yaklaşık 155-160 ABD doları tuttu. Yemen, ekonomik yönden fakir bir ülke olup, asgari ücret 150 ABD doları civarındadır. Bir dolar 215 Yemen riyali. Yemekler yağlı ve bol baharatlı.

Yemekten sonra Osmanlı hâkimiyeti döneminde San’a’nın idari merkezi olan ve törenlerin düzenlendiği Meydan Mahallesi’ndeki Bekiriye Camii’ne gittik. Yemen’in Osmanlı hâkimiyet dönemi hakkında araştırmalarda bulunan Ali b. Carullah b. Zib el-Hemdani bize cami hakkında bilgi verdi. Osmanlı’nın Yemen’deki eserlerinin, Türk ve Yemen halkı arasında iletişim kanalları olduğunu ifade etti.

Osmanlı’nın izleri

Osmanlı Devleti’nin Yemen’de inşa ettiği ilk camilerden olan ve geniş bir avlusu bulunan Bekiriye Camii¹, Osmanlı padişahı III. Murad döneminde Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa tarafından 1597-98 yılında yaptırılmış, II. Abdülhamid tarafından da 1293/1876 yılında restorasyona tabi tutulmuştur. Caminin kubbesi 25-30 met-

¹ Bu cami ve mimari özellikleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Gökçe Günel-Gülşen Dişli, “Yemen’de Bir Osmanlı Eseri: Bekiriye Camii”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 36 (Aralık 2011), ss. 155-170.

re yüksekliğinde. Bu kubbe, orta yere toprak yığılarak yapılmış. Bu toprağın her 1-2 metre yüksekliğine altın serpiştirilmiş. Cami ve kubbe inşaatı bitince bu toprakları boşaltmak için haydi altınları bulup, alın denilmiş. Böylece çok büyük hacimdeki o toprak 1-2 günde cami dışına taşınmış. Kubbede Haşr suresinin son ayetleri yer alıyor.

Ali Zîb, kubbedeki güneşin, üzerinde güneş batmayan Osmanlı Devletini temsil ettiğini, Osmanlı bayrağındaki güneşin Osmanlı Devletini, hilalin ise İslam ümmetini temsil ettiğini ifade etti. Kubbede mavi renkli gazyağı kandillerinin asıldığı pek çok halka var. Bütün kandiller bu halkalar vasıtasıyla ve bir iple birbirlerine bağlanmış. Böylece bir kişi bu kandilleri aşağı indirerek, yakıp daha sonra geri asılı oldukları yerlerine yerleştirebiliyormuş. Kandiller yandığında sanki gökte parıldayan yıldızlar intibasını veriyormuş. Kubbede yirmi kûsur manzara var. Her birinin üzerindeki çiçekler ve arka planı diğerinden farklı. Ayrıca kubbede on altı pencere var. Her pencerenin rengi diğerinden farklı. Cami içinde biri hakiki biri de resim şeklinde iki kemer var. Ancak aynı tarzda yapıldığından ikisi de hakiki kemer intibasını veriyor. O kadar ahenkli tasarlanmış ki gerçekte sembolik olanı ayırt etmek mümkün değil. Cami içindeki minber çok nadir bir yapı. Taşlarındaki işlemler oymayla değil, kazımayla yapılmış. Mihrabın içi de dışı da işlenmiş. Ali Zîb, bunun, Müslümanın içi de dışı da bir anlamına geldiğini ifade etti. Mihrab oyma ve sesi yansıtmak için uygun şekilde yapılmış. Aynı şekilde cami içinde sesin dağılımını sağlamak için mukarnaslar yapılmış. Caminin iki dış kapısından sağdakinin üzerindeki açık renkli parçalar fildişinden yapılmış. Kapı üzerinde geometrik şekillerin hepsi var: açılar, yarım daire, çeyrek daire, kare, dikdörtgen, üçgen, altıgen vb. Son cemaat mahallinde bulunan kubbelerdeki işlemler de birbirinden farklı. Cami bütün bu nitelikleriyle Osmanlı ve yerel mimarının birlikte kullanıldığı mükemmel bir örnek mahiyetindedir.

Osmanlı Devleti Yemen'den çekilip, hakimiyet İmam Yahya'nın eline geçtikten sonra Bekiriyye Camii içinde Zeydî izleri.

Cami-i Salih'ten Türk Şehitliğine

Bekiriyye Camii ziyaretinden dönüşte Matar Caddesi üzerinde Yemen eski cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in yaptırdığı ve 2008 yılında tamamlanıp, ibadete açılan Cami-i Salih'i ziyaret ettik. Camide aynı anda yaklaşık 50 bin kişi namaz kılabilirdi. Cami çok ihtişamlı bir şekilde yapılmış, içi altın varaklarla süslenmiş, ancak bizde olduğu gibi iç yan taraflarında ikinci bir kat bulunmaktadır.

Salih camiinden sonra Vadi-i Hadramut (Royal Restaurant) otelinin en üst katına çıktık. Buradan San'a-i Kadime, karşısındaki Osmanlı mahallesi ve Eyyubiyye mahallesi çok güzel gözüküyor. San'a-i Kadime'nin yanında Osmanlı Devleti'nin yedinci kolordusunun karargâh binası var. II. Abdülhamid tarafından inşa ettirilen bu yapı büyüklüğünde bir yapıyı İstanbul dışında başka bir şehrimizde

görebilmek pek mümkün değil. Günümüzde burası el-Ordî olarak anılıyormuş.² Ali Zîb, Osmanlı'nın iki defa Yemen'e geldiğini, her ikisinde de Batılıların (İngiltere ve Portekiz gibi) Yemen üzerinden kutsal toprakları işgal etmelerine engel olmak ve Kızıldeniz Ticaret yolunun güvenliğini sağlamak amaçlı olduğunu, yoksa işgal için gelmediğini belirtti. Daha sonra yol üzerindeki Türk şehitliğini ziyaret ettik.

el-Ordî Kışlası

Bir Yemenli için “Gat”ın Dayanılmaz Cazibesi

San'a'da ve daha sonra gittiğimiz Aden ve Taiz şehirlerinde de insanların yoğun olarak Gat denilen ağacın taze filiz ve yapraklarını çiğnediklerini gördük. Kendilerine bu bitkiyi çiğnemenin dinî hükmü konusunda sorduğumuzda genellikle bir mahsuru olmadığını, ayrıca İmam Yahya, Şevkani, Muhammed el-Vezir gibi ulemeden pek çoğunun da gat çiğnediğini ifade ediyorlar. Hatta gatla ilgili eleştirilere bazen “Siz Selefî misiniz?” diyerek tepki gösteriyorlar. Zira ifadelerine göre Suudi uleması, gat çiğnemenin haram olduğu fetvasını vermiş. Gat o kadar yaygın ki kimi insanlar, geçim kaynağı olarak bu ağacı yetiştiriyormuş. Hatta bu ağacın yetiştirilmesi

² Bu bina ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. *el-Mürşidü't-Târîhi li'l-Urdî The Historical Guide of al-Ordî, Dâiretü't-Tevcihi'l-Ma'nevî*, San'a 2011.

için su kaynaklarının %60'ının sarf edildiği ifade ediliyor. Oysa Yemen su kaynakları yönünden fakir bir ülkedir. Bu su kaynakları temel gıda maddelerinin yetiştirilmesi için sarf edileceğine gat için kullanılıyor!

Türk şehitliği ve el-Ordî ziyaretinden sonra yolda Osmanlı Devleti'nin askeri hastane olarak yaptırdığı, ancak Yemen'den çekilmesinden sonra İmam Yahya'nın kendi konutu olarak kullanıp, Dâru's-Saâde adını verdiği ve askerlerinin resm-i geçidini izlediği binayı gördük. 1948 ayaklanmasında, İmam Yahya'nın iki oğlu bu binanın kapısında öldürülmüş.

Yemen'de Mezhepler

Günümüz Yemen'inde itikadi İslam mezhep mensuplarından Şafiî Sünniler, Selefiler, Zeydiler ve İsmailiyye'ye mensup küçük bir topluluk yaşamaktadır. İsmaililer/Batıniler Yemen'de Haraz'da yaşamakta ve onlara Mekârime denilmektedir. Zeydiler, kuzey Yemen'de özellikle Sa'de ve çevresinde yaşamakta olup, nüfusun yaklaşık %25-30'unu oluşturmaktadır. Sünniler ise Yemen'de çoğunluğu teşkil etmekte. Bizlere, Sa'de'de Hüsîlerle Selefiler arasında çatışmalar yaşanmakta olduğu, bunun için Sa'de'ye gitmenin tehlikeli olacağı ifade edildiği için oraya gidemedik. Ayrıca dikkatimizi çeken bir hususa da işaret etmek isterim. San'a'da Cem'iyetü'l-İslah'a ilk gittiğimizde bizi çok sıcak karşılamışlardı. Ancak Zeydilerin merkezi olan Sa'de'ye gitmenin, yayınevleri olan Merkezü Bedr ve Müessesetü İmam Zeyd b. Ali'yi ziyaret etmenin mümkün olup olmadığını sorduğumuzda tutumlarının değiştiğini, morallerinin biraz bozulduğunu gördük. Sebep, muhtemelen Hüsîlerle yaşadıkları mücadeleler olsa gerek.

Amran ve Sa'de arasında Hüs denilen mevkiye İmam Yahya'nın taraftarlarıyla Osmanlı ordusu arasındaki çarpışmalarda pek çok Osmanlı askeri öldürülmüş. Muhtemelen bizdeki "Burası Muş'tur/Huş'tur, yolu yokuştur giden gelmiyor acep ne iştir ..." türküsü de bu hazin olayla ilgilidir. Yine İmam Yahya'nın taraftarlarıyla Osmanlı ordusu arasında Şehare mevkiinde de şiddetli çatışmalar olmuştu. San'a'daki Osmanlı valisinin konağı ve Osmanlı dönemindeki resmi binalarda (mesela Osmanlı'nın yedinci kolordu-

sunun karargahı olan binada) bulunan Osmanlı tuğraları, İmam Yahya tarafından kazıtılmış. Ayrıca İmam Yahya'nın, Osmanlı vali konağını, tarihte Yemen'de ilk Zeydî Devletini kuran Hâdî İlelhak'ın doktrinleri çerçevesinde (Zeydî Hadevî anlayışı öğreten) bir okul haline getirdiği belirtiliyor.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı döneminde Yemen'deki valisi Mahmud Nedim Paşa, ordu komutanı ise Ali Said Paşa idi. Bu şahıslar, özellikle İslam tarihinde çalışan hocalarımız veya onların yönlendireceği arkadaşlar tarafından araştırılabilir.

14.10.2013 – Pazartesi

Cami-i Kebir Ziyareti

San'a'da ikinci gün, Osmanlı dönemi Yemen Uzmanı ve Osmanlı aşığı Ali Zib'in evine gittik. Ali Zib, evini Osmanlı sarayı tarzında düzenlemiş ve boyamış. Osmanlı tuğrasına da kendi ismini koymuş. Bu evde, geleneksel Yemen kıyafetini giyip, Cenbiye kuşandık. Daha sonra Bâbu'l-Yemen'e ve Hz. Peygamber zamanında 6/628 yılında inşa edildiği ifade edilen Câmî-i Kebîr'e gittik. Camiyi dolaştık ve burada ikindi namazını kıldık. Bu caminin Kuba Mescidi ve Mescidi Nebevi'den sonra İslam tarihinde üçüncü cami olduğu belirtiliyor. Caminin yanında Yemen Yazmalar Kütüphanesi var. Ancak bayram tatilinde kapalı olduğu için ziyaret edemedik. Câmî-i Kebîr'in inşa edildiği yer, İran'ın Yemen valisi Bazan'ın bahçesiymiş. Cami daha sonra birkaç defa genişletilmiş. En son Ya'furîler döneminde tekrar genişletilmiştir. Ancak şu andaki mevcut hali acil restorasyon gerektiriyor. Başta Câmî-i Kebir olmak üzere Yemen'de gittiğimiz diğer camilerin içlerinde pek çok Kur'an bulunması ve onları okuyan pek çok Müslüman'ın olması hemen dikkat çekiyor. Camii dolaştıktan sonra Cem'iyetü'l-İslah'ın misafirhanesine geldik. Bir saat dinlendikten sonra akşam hava yoluyla Aden'e gittik.

Cami-i Kebir

Yemen'de camilerin bir kısmı devletin kontrolünde olup, imamları da devlet tarafından atanıyormuş. Diğer kısmı hayır sahipleri tarafından yapılan camiler olup, onların imamlarını söz konusu hayır sahipleri tayin ediyormuş. Camii yaptıran kişi veya kurum, o caminin imamını da belirliyor ve imamet daha sonra onun çocuklarına geçiyormuş. Maaşları da camiye yaptıran zengin ve mahalle sakinleri tarafından temin ediliyormuş. Devletin imamlara verdiği maaşın yaklaşık 50 ABD doları olduğu ifade ediliyor. Zeydiler ise kendi imamlarını kendileri tayin ediyorlarmış. Zeydiler; San'a, Sa'de, Hicce ve Cevf'te çoğunluğu oluşturmaktadır. Zemar'da ise azınlık konumdadırlar. Belediye başkanları da seçimle değil, tayinle göreve geliyormuş.

Yemen 500.000 kilometre kare bir coğrafyaya ve yaklaşık 25-30 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Bu nüfusun yaklaşık %25 veya %30'u Zeydi olup, ağırlıklı olarak Kuzey Yemen'de yaşamaktadırlar. Bunların bir kısmının da (Yemen'in yaklaşık %2'lik bölümü), aktivist yönü öne çıkan Hüsî oldukları ifade ediliyor. Tarihte Zeydiler, güvenlik, savunma ve benzeri kaygılardan dolayı olsa gerek, Yemen ile İran'ın Hazar Denizi'nin güneyinde dağlık bölgelere yerleşmişler. Hatta İslam tarihinde devlete karşı isyan eden Zeydi, İsmaili vb. grupların sığınma amacıyla tercih ettikleri bölgelerden birinin Ye-

men olmasını, orada kendine yeter su kaynaklarının da bulunduğu ele geçirilmesi zor dağlık arazileri gördükten sonra daha iyi kavradık diyebiliriz.

15.10.2013 – Salı

Aden’de Kurban Bayram namazı

Aden’de bizi Cem’iyetü’l-İslah’ın Aden Şubesi sorumluları çok sıcak karşıladılar ve bir otele yerleşmemize yardımcı oldular. Kurban Bayramı namazını (15.10.2013) Aden’de kıldık. Cami imamı, ekonomik durumu oldukça zayıf olan halkın, imkânları nispetinde Suriye’den gelen sığınmacılara yardım etmelerini istedi. Kahvaltıyı, cemiyetin Aden şubesinde yaptık. Buradaki kurban kesim yeri hijyen şartlarına dikkat edilerek hazırlanmış. Aden merkezde ve kırsalında kesilen kurbanların payları çoğunlukla Somalili mültecilere dağıtıldı. Aden, diğer şehirlere göre daha düzenli durumdadır. Özellikle İngilizlerin yaptığı mahalle hemen fark edilmektedir. Aden’de, bir kale ve doğal yapıdan da yararlanarak oluşturulmuş büyük bir su sarnıcı dışında Osmanlı döneminden kalma fazla eser yok gibi. Osmanlı Devleti bu su sarnıcını, aşırı yağmur yağdığında şehri sel baskınlarından korumak ve içinde biriken suyla da şehrin su ihtiyacını karşılamak için yapmış.

Aden’de Osmanlı hâkimiyeti döneminde yapılan su sarnıcı

16.10.2013 – Çarşamba

Taiz Kentine Yolculuk ve Görünen Yoksulluk

Aden’de bir gece daha kaldıktan sonra 16.10.2013 tarihinde karayoluyla Taiz’e doğru yola çıktık. Aden-Taiz arası yaklaşık 150 km’dir. Yollarda her 10-15 km’de bir askeri kontrol noktası bulunmaktadır. Bize ifade ettiklerine göre kontrollerin bu kadar sık olmasının nedeni, önceki iktidar (Ali Abdullah Salih) yanlılarının sorun çıkarma tehlikesi imiş. Yolun her iki tarafı yeşillik. Buralarda Mango, Cevvafe ve çeşitli meyveler yetişiyormuş. Mısır ekimi de yapılıyormuş.

Taiz, San’a’dan sonra Yemen’in ikinci büyük şehri ve tarihte Resûlilere başkentlik yapmış. Bazı semtlerinde yedi ay boyunca su akıymıyormuş. Su ihtiyaçlarını taşımayla ve biriktirilmiş olan yağmur sularıyla karşılıyorlarmış. Günümüzde Taiz şehrinin genel olarak içme suyu Hayme’den borularla getiriliyormuş. Ancak elektrik kesilince sular da kesiliyormuş.

Taiz ve Hudeyde’de Yemen’in en fakir insanların yaşadığı mahalleler varmış. Bu kimselerin evleri olmayıp, çadırlarda kalıyorlarmış. Taiz’deki Müstahleke isimli market, çok büyük olup, şehrin en büyük marketiymiş. Ancak buradaki ürünlerin büyük çoğunluğu yurt dışından ithal edilip, sadece ambalajlaması Yemen’de yapılıyormuş. Taiz engebeli ve dağlık bir arazi üzerine kurulmuş. Taiz’de Damga Mahallesi tüccarların ve üst düzey insanların kaldığı bir yer. Aynı zamanda Yemen’in en önemli kültür şehriymiş. Diğer yerlere göre temizlik ve düzeniyle dikkat çekiyor.

Öğleden sonra Taiz’e 15 km mesafedeki Cened’e gittik. Yolun iki tarafı da yeşillik. Ancak suların içmek için pek elverişli olmadığı ifade ediliyor. Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel’i Yemen’de burada görevlendirmiş. Muaz b. Cebel, Cened’e 9/631 yılında gelmiş ve burada on üç ay kalmış. Cened Camii de onun zamanında yapılmış. Cami birkaç defa genişletilmiş: Eyyubiler, Osmanlılar ve kırk yıl önce Kral Faysal tarafından.

Cened Camii

Cened'ten Taiz'e döndükten sonra Eski (Kadim) Taiz'de üç tarihi camiye gittik. Bunlardan Muzaffer Camii, Resûlilerin kurucusu Muzaffer tarafından yapılmış. Sonra Muzaffer'in torunu Melik Eşref'in yaptırdığı Eşrefiyye Camii ve Medresesi'ne gittik. Daha sonra Melik Eşref'in hanımı Ma'teb adına yaptırılan Mescidü Ma'tebiyye'ye gittik. Bu caminin duvarında Resulilerin simgesi var. Akşam üstü Taiz'deki Kahire Kalesi'ne (Kal'atu Kahire) çıktık. Bu kale, şehrin güvenliğini sağlamak için Sabır Dağı karşısında şehre hakim yüksek bir tepeye (dağa) Osmanlı Devleti tarafından yapılmış. Kale aşağıdan pek büyük gözüküyor. Ancak yukarı çıkınca çok büyük ve heybetli olduğu fark ediliyor. Kale, tepeyi arka tarafından tamamen kaplamış vaziyette inşa edilmiş durumdadır. İçerisinde büyük bir su sarnıcı ve erzak depoları var. Yani kuşatma altında kalsa uzun süre kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir durumda.

Kahire Kalesi

Kadim Memleketimizdeyiz!

Kahire kalesinden indikten sonra akşam namazını kıldığımız bir camiden çıkarken yaşlı bir Yemenli bize hoş geldiniz dedi ve nereden geldiğimizi sordu. Türkiye’den geldiğimizi öğrenince “Kadim memleketinize hoş geldiniz” dedi. Osmanlı Devleti’ne ve Türkiye’ye Yemen’de genel olarak böyle bir sempati var. Kahire kalesinin karşısında yer alan ve eteklerine evler yapılan dağa, tırmanması yorucu olduğu için Sabır adı verilmiş.

Bayrama denk gelmesinin de etkisi var mı bilemiyoruz ancak Taiz şehri içinde pek çok yerde adeta çöplerden tepelikler oluşmuş. Yemen temizlik yönünden genel olarak sıkıntılı ancak Taiz çok daha kötü bir durumda. Ayrıca Yemen’in yemek kültürü de bize pek uymuyor. Yemekleri bol baharatlı, yağlı ve çok ağır. Onun için biz son dört gün genellikle kahvaltılık malzemelerle idare ettik ve öğle yemeklerini de kendimiz yaptık.

17.10.2013 – Perşembe**Yemen'in Demografik Yapısı ve Ekonomik Durumu**

Ertesi gün (17.10.2013) sabah 8.00'de uçakla Taiz'den San'a'ya gidecektik. Ancak uçak iki saat gecikti. Bu esnada havaalanında Prof. Dr. Davud Abdülmelik el-Hidâbî ile tanıştık. Hoca, Cem'iyetü'l-İslah'ın kurucularındanmış. Bu gecikme, bize hocayla tanışıp, sohbet etme imkanı verdi. O, bu gecikmenin geri kalmışlığın göstergelerinden olduğunu belirtti. Kendisinden Yemen ile ilgili genel bilgiler istedik. O da bizi kırmayıp, şu bilgileri verdi:

500.000 kilometre kare bir coğrafyaya ve yaklaşık 25-30 milyonluk bir nüfusa sahip Yemen nüfusunun çoğunluğu 25 yaşın altında imiş. %68-70'i kırsalda, %30'u şehirlerde yaşıyor. Eğitim, sağlık ve altyapı hizmetler oldukça yetersiz. Bu sebeple Yemen dünyadaki en fakir ülkelerden biri. Kişi başına düşen yıllık gelir yaklaşık 1000 ABD doları. Yemen'de orta sınıf yok, fakirler ve çok zenginler var.

Yemen'de yılda yaklaşık 700 000 çocuk dünyaya gelmektedir. Bunların %80'i beş yaşına gelmeden vefat ediyor. Bu dünyadaki en büyük ölüm oranlarından birisi imiş. Çocuk sağlığı ve beslenme imkânları yönünden Yemen dünyanın en kötü şartlarına sahip ülkeleri arasında yer alır. Çocukların ancak %50'si ilkokula gider. Geri kalanı ise okuma-yazma öğrenemez. İlkokula başlama yaşı altıdır. Varsayalım ki 600 000 çocuk yaşadı. Bunların 200 000'i lise sınavlarına girdi. Bunların da 50 000'i üniversiteye girer. Onların da %80'i sosyal bilimler, %20'si teknoloji ve mühendislik alanlarına. Hocaların %70'inin üniversite diploması yok.

Ekonomi sahasında; Yemen'de yıllık 200 000 kişilik istihdam sağlanması gerekirken ancak 25 000 kişilik bir istihdam sağlanıyor; yaklaşık 10 000'i devlet, 15 000'i özel sektör tarafından. Bunun için toplum çok geride olup, fakir ve yiyecek ekmeği yok denecek kadar azdır.

Diğer taraftan Yemen zengin bir ülke, mesela çok uzun sahilleri var. Ancak kendilerinden ziyade yabancı ülkeler (Çin, Hindistan gibi) tarafından kullanılmaktadır. 120 adası var, ancak kullanılmıyor. Yemen'de köklü bir kültür var, adeta açık bir müze, ancak değerlendirilemiyor.

Aden Limanı dünyanın ikinci büyük doğal limanı, uluslararası bir liman. Dünya deniz ticaretinin %30'u Bâbu'l-Mendeb'ten geçerek yapıyor. Petrol var, ancak kamu yararına işletilemiyor.

Yemen'de kabilevi sistem var. Kabilelerin siyasetteki rolü çok büyük. Devlet güçlü olduğunda kabilelerin rolü azaldı, zayıfladığında arttı. Çözüm güçlü ve adil bir devletin olması. Aslolan iki şeydir: emniyet ve iktisat.

Yemen'de yaklaşık 60 milyon silah olduğu belirtiliyor. Sorun silah da değil, sorun kimin silahlandığında. Güçlü bir devlet ve emniyetli bir ortam olursa aşama aşama silah azalır.

Yemen'de Üniversite Yapılanması ve Islahı:

Prof. el-Hidâbi, üniversite yapılanmasıyla ilgili şu bilgileri verdi:

“Yemen'de üniversiteler iki kısım; fakülteler ve yüksekokullar. Dünyada öğrencilerin dörtte biri fakültelelere dörtte üçü yüksekokullara giderken Yemen'de onda biri yüksekokullara gidiyor. Yemen'de Türkiye'deki İlahiyat fakültelerinin karşılığı olarak Dirâsât-ı Ulûmi'l-İslâmiyye fakülteleri var. Şu anda yaklaşık 300 000 öğrenci devlet üniversitelerinde, 35 000 öğrenci de özel üniversitelerde öğrenim görmektedir. Bunların ise %30'u kız, % 70'i erkek. Oysa beklenen yarı yarıya olması. Sebebi fakirlik, eğitimsizlik. Dünyada üç bin program var, Yemen üniversitelerinde ise çok az. Bunun için öğrenciler yurt dışına gidiyorlar. Yemen'de Yüksek Öğretim ile ilgili bir program ortaya konuldu, ancak uygulanmıyor. Strateji kağıt üstünde var, uygulamada yok. Çünkü güçlü ve dirayetli yönetim yok. Ben yüksek öğretimi düzenleme komisyonundayım. Bayramdan sonra bu programı uygulamak için Dünya Bankasıyla anlaşma imzalayacağız. Planı uygulamak için mali destek alacağız. Biz projeyi hazırladık, onlar ekonomik desteği sağlayacaklar.”

Yemen ve Selefiler

Profesör el-Hidâbi, ülkelerindeki Selefiler için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Selefiler akıllarını asla kullanmıyorlar, öğrenecekler. Mısır'daki Selefiler üzerinde Suudi Arabistan'ın etkisi var. Ben tarihi anlamıyla Selefîyim. Ancak günümüzdeki ıstılahi anlamıyla Selefî asla değilim. Aslında Yemen halkı yapı olarak ümmetçidir, bölgeci değil. Bundan dolayı bütün marjinal fikirler Yemen'de taban buluyor. Öncelikle

Yemen halkı dindardır, sömürülemez. Aden hariç. Burada bazı laik Araplar Türklere sömürgeci olarak bakıyorlar, Yemenlilerin çoğunluğu ise hilafet merkezi olarak bakıyor. Osmanlılar Yemen'e iki defa geldi:

1. Portekizliler Yemen üzerinden Mekke ve Medine'yi işgal etmeyi hedeflediklerinde kutsal toprakları korumak için geldiler.

2. İngilizlerin Yemen üzerinden Hicaz'ı ele geçirmelerine engel olmak için geldiler. Yoksa Osmanlı'nın toprak derdi yok. Biz Yemenliler çoğunlukla böyle düşünüyoruz. Yemen'de teknoloji ve eğitim alanında uyanışı Osmanlılar özellikle II.Abdülhamid başlattı. Onun döneminde Sağlık mektebi, Daru'l-Muallimîn, askeri fabrika vb. açıldı.

Yemen'de belediyelerin hizmetleri, temizlik, alt yapı işleri vb. çok kötü. Sebebi İhtilal mi? Değil, eskiden daha kötüydü. Yemen ekonomik ve idari işlerde yetkin kadrolar/yöneticiler bulamadı. İyi bir idareci olursa bunlar basittir. Yemen sadece turizme ağırlık verse ekonomik sorunu büyük oranda çözülür."

Profesör el-Hidâbi'ye göre Yemen'in beş temel niteliği:

1. İnsan kaynağı: Çok.
  2. Coğrafi konumu: Hem hava, hem deniz, hem de kara yönünden stratejik bir konumda.
  3. Allah Yemen'e iklim çeşitliliğini bahşetmiş. Yılın her ayında çok çeşitli ürünler yetişebilir.
  4. Köklü Tarih: Adeta bir açık hava müzesi. Turizm bunun için çok önemli.
  5. Yeraltı Kaynakları: Petrol, madenler.
- Sadece bu beş şeye yoğunlaşılsa Yemen ayağa kalkar ve hızla ilerler.

Yemen'in avantajlı yönleri:

1. İnsanları samimi, misafirperver, içten, cömert.
2. Derin bir tarihe sahip. Adeta canlı bir müze. Pek çok kültür üst üste.

Dezavantajlı yönleri; ulaşım, temizlik, altyapı vb. sorunları.

Yemen'de kadınlar, doktorluk, tüccarlık yaparlar, araba kullanırlar ... İlerlemede kadınları doğrudan engelleyen yok. Temel sorun

eğitimsizlik. Çözüm ise, eğitim ve ahlak. Biz kadının ahlaklı olarak topluma ve üretime katılmasını istiyoruz.

Yemen’de evlilik yaşı resmi olarak 15, 16’ya çekmek için çalışmalar var. Boşanma oranı çok yüksek değil. Birden fazla hanımla evlilik sıradan.

Gat kullanımı

Profesör el-Hidâbi yukarıda işaret ettiğimiz Yemen’de Gat kullanımıyla ilgili olarak da şu bilgileri verdi: “Gat’ın Yemen’deki tarihi çok gerilere gider. Yemen’e Etiyopya’dan gelmiş. Cibuti, Somali, Suudi Arabistan ve Yemen’de kullanılıyor. İnsanların kafasını uyuşturmasa da fiziken uyuşturuyor. Diğer zirai ürünlerin yetiştirilmesine engel oluyor. Çok ihtiyaç duyulan yer altı su kaynaklarının %60’ı Gat ağacı yetiştirmek için kullanılıyor. Ailelerin bütçelerine yük. Bütün bu hususlar yoruyor ve insanları hımbıllaştırıyor. Çözüm ise işbirliği; eğitimciler, siyasiler, sağlıkçılar vb. hep birlikte işbirliği yapmalılar. Ancak ulema Gatı haram görmüyor, aksine çoğu kullanıyor. Ben ve çocuklarım kullanmıyoruz. Ben Yemen’de ilkokuldan üniversiteye kitap yazım komisyonundayım. Kitaplarda Gatın zararlarını anlatıyoruz, ancak ders veren hocalar kullanıyorlar. Bu problem, bütün toplumsal katmanların birlikte hareketiyle çözülebilir. Önce bu konuda bir irade ortaya koymalıyız.”

Gat ağaçları

Prof. Dr. Davud Abdülmelik el-Hidâbi'ye Yemen hakkında verdiği bu değerli bilgiler için teşekkür ediyoruz.

Taiz San'a arası engebeli ve dağlık bir arazi. San'a havalanında indikten sonra şehre Tariku'l-Matar caddesinden gelirken sağda üzümüyle meşhur Ravda mahallesi var. Bundan yaklaşık kırk yıl önce burası şehre çok uzakmış, şimdi şehrin içinde kalmış. San'a Taiz'den daha temiz. Girişte sağda Suudi-Alman Hastanesi var.

Bugün San'a'yı yüksekte görmek için Cebel-i Asr'a çıktık. Bu dağın karşısındaki Nücum dağında da Osmanlı kalesi var. Orası bugün de askeri bölgeymiş. San'a dağlarla çevrili, yani doğal bir korunması var. Osmanlı, dağlara kaleler kurarak şehri güvenlik ve kontrol altına almış, savunmuş. Yemen'de San'a'dan itibaren soğuk iklim bölgesi başlıyormuş.

Yemenliler arasında, İslam dünyasındaki problemlerin temel kaynağının, İran ve Suudi Arabistan olduğu anlayışı var. Ülkedeki iç savaşın kaynağı olarak da, İran destekli Husilerle Suudi destekli Selefilere çatışması olarak gösterilmektedir.

18.10.2013 – Cuma

Husilerle Karşılaşma

Ertesi gün (18.10.2013) sabahtan Zeydilerin merkezlerinden Merkezü Bedr'e gittik. Bu merkezin önde gelen meşhur Zeydî âlimi Murtaza b. Zeyd el-Mahatvari, Kurban Bayramı tatili dolayısıyla memleketi Hicce'ye gittiği için onunla görüşemedik. Merkezü Bedr'dekiler önce bizi tedirgin bir şekilde ve kaygıyla karşıladılar. Nitekim bizimle birlikte gelen Cem'iyyetü'l-İslah'tan arkadaşlar da tedirgin ve kaygılı bir haldeydi. Onlar da buraya hayatlarında ilk defa geldiklerini ifade ettiler. Merkezü Bedr'de bulunanlara daha önce *İslami İlimler Dergisi*, Zeydiyye Özel Sayısı için Mahatvary'den makale istediğimizi ve gönderdiği makaleyi neşrettiğimizi belirtip, dergiyi gösterince daha ılımlı ve sıcak bir tutum içine girdiler. Biraz sohbet edip, yayınlarına baktıktan sonra oradan ayrıldık. Onların yayınları ve tutumlarından Hûsî eğilimli oldukları anlaşılıyordu.

Yemen'de sabık Ali Abdullah Salih yönetimi, iktidarını ayakta tutabilmek için Kaide, Selefiler ve Husiler gibi birbirine muhalif grup ve kabileleri desteklediği, onları birbirine karşı kullandığı, Salih'in

oğlu ve kendisinin ağır silahlar da dâhil onları silahlandırdığı ifade ediliyor.

Husiler, General Salih'in devrildiği ve "Arap Baharı" olarak ifade edilen olaylardan bu yana, çatışmaların yaşandığı caddeyi işgal etmiş vaziyetler. Cadde üzerindeki enkaz içerisinde kurdukları barakalarda silahlı eleman bulundurup orayı terk etmeme kararlılığı içerisinde oldukları ifade edilmektedir. Hatta orayı ancak devletin ödeyeceği iki milyar dolar karşılığında terk edebileceklerini söylediklerini duyduk.

Husilerin Terk Etmemekte Direndikleri Barakaları

Şeyh Zindani'yi Ziyaret

Aynı gün akşamı, İman Üniversitesi rektörü Şeyh Zindani'yi ziyaret ettik. Kaldığı evin girişinde güvenlik gerekçesiyle bizi ve el çantalarımızı sıkı bir aramaya tabi tuttular. Şeyh Zindani, bizi sıcak bir şekilde karşıladı ve ikramlarını yaşlı olmasına rağmen kendi eliyle yaptı. Daha sonra İslam ümmetinin durumu, bu durumdan nasıl kurtulunacağı, genel olarak Sünni-Şii ilişkileri ve bu ilişkilerin nasıl

tatlıya bağlanacağı ve başında bulunduğu İman Üniversitesinin faaliyetleri hakkında bilgiler verdi. Türkiye ile ilgili olumlu duygularından bahsetti.

19.10.2013 – Cumartesi

Son Ziyaretler ve Yemen’e Vedâ

(19.10.2013) Sabah Vâdi-i Zahr’daki Beytül-Hacer’e gittik. Beytül-Hacer, Himyeriler döneminden kalma ve defalarca restore edilmiş. En son Osmanlı Devleti’nin Yemen’den çekilmesinden sonra Zeydi lider İmam Yahya restore etmiş. Beytül-Hacer’in bahçesinde Berâ’ denilen milli danslarını izledik. Beytül-Hacer’in yanında İmam Yahya’nın misafirleri için yaptırmış olduğu bir bina ve kendi haremi için ayrı bir bina daha var. Zahr vadisi yeşillik içinde ve çoğunluğu da Gat ağaçları. Eskiden San’a’nın sebze-meyve ihtiyacı buradan karşılanırmış.

Aynı gün ikindi namazından sonra San’a’daki bir diğer Zeydi merkezi, Müesasetü İmam Zeyd b. Ali’ye gittik. Onlar bizi çok iyi karşıladılar. Orada Merkezü Bedr’deki gibi bir tedirginlik hissetmedik. Onların kitapçılarında Zeydi kitaplar dışında Sünnî kitapların da olması dikkatimizi çekti.

Bu akşam Cem’iyetü’l-İslah’ın genel müdürü Abdulvasi el-Vasii bize, teşekkür ve uğurlama konuşması yaptı. Kendilerinin yetimler, fakirler ve benzerlerine ilişkin faaliyetlerinden bahsetti. Yemen hakkında genel bilgiler verdi. Daha sonra bizlere Yemen halkının sembollerinden Cenbiye, kahve ve plaket takdim etti. Biz de kendilerine misafirperverlikleri ve hediyeleri için teşekkür ettik.

Daha sonra biz 20.10.2013 saat 01.45’te San’a’dan Türkiye’ye gelmek için uçağa bindik. Sabah dokuz gibi de İstanbul Atatürk havaalanına indik.

Tabii bir haftalık bir geziyle köklü bir geçmişi, kültür ve medeniyeti olan Yemen’i dini, siyasi ve sosyal yapısıyla tanımak ve tanıtmak mümkün değil. Bu yazıda genel gözlemlerimi ve intibalarımı aktarmaya çalıştım.

